

Prečo má svätý Krištof na niektorých ikonách hlavu psa?

Lucia Laudoni

6. júla 2022 ✚ **História Kultúra**

Bradatý muž, ktorý obetavo nesie na pleciach Božie Dieťa. Nejde o nič iné, než o premietnutie mena známeho patróna motoristov na plátno filológie. *Χριστόφορος* v preklade z gréčtiny znamená nositeľ Krista. V liturgickom prostredí byzantského Východu v minulosti rástli ako huby po daždi zvláštne ikony bojovníka so psou hlavou dedikované svätému Krištofovi. Odkiaľ sa vzali?

Írsky prameň o utrpení svätého Krištofa z 15. storočia, ktorý v roku 1913 publikoval Fraser v *Revue Celtique*, priraduje svätca k zvláštnej rase ľudí so psími hlavami. Živili sa vraj kanibalizmom a štekali.

Po prijatí svätého krstu získal budúci martýr ľudskú podobu, upresňuje nemecký biskup a básnik z prelomu 10. a 11. storočia Walter Speyerský. Spása je podľa nášho kresťanského učenia určená každému potomkovi Adama bez ohľadu na telesné anomálie.

O existencii bytostí s ľudským telom a psou hlavou v antike pochyboval len málokto. Egyptský funerálny boh Anubis bol zobrazovaný s hlavou šakala a slávny grécky lekár Ktésias s plnou vážnosťou písal o barbarských cynocefaloch v Indii. O tomto fenoméne sa zmieňoval tiež historik Herodotos a rímsky spisovateľ Plínius Starší. Ešte aj svätý Augustín si v kolosálnom diele *De civitate Dei* láme hlavu nad tým, či takéto osoby skutočne existovali alebo ide o nejaký druh (vyhynutého) zvieracieho monštra.

Ikonografiu svätého Krištofa – cynocefala nám odhaľujú stredoveké byzantské, arménske a východoslovanské maľby, v západnom výtvarnom umení sa tieto motívy masovo neujaľ. V Kyjevskom žaltári z 15. storočia vidíme miniatúru Spasiteľa obklopeného armádou psích vojakov. Početné ikony svätého Krištofa v podobe psohlavca v rímskej zbroyi Ruská pravoslávna cirkev definitívne proscribovala v 18. storočí. Odvtedy sú považované za nekánonické a nesmú sa vystavovať na chrámových analojoch.

Prišlo sa na to, že legendu o „psom“ svätcovi môže mať na svedomí obyčajná pisárska chyba – *lapsus calami*, pošmyknutie brka. Nesprávne čítanie, respektíve zámena latinského prídomku *Cana(a)neus* (kanaánsky) za nespisovné adjektívum *canineus* (psí, správne *caninus*) je veľmi pravdepodobná.

Psohlavý svätý Krištof. Gréckojazyčná cirkev tvorbu ikon s cynocefalmi nepodporovala, rozšírili sa najmä v ruskom prostredí po páde Konštantínopolu.

Zdroj: ebyzantinemuseum.gr

Oba potoky kresťanstva – grécky i západný latinský – majú svojich psích „patrónov“. Walesania si čítajú „exemplá“ o statočnom štvornožcovi Gelertovi, ktorý nevydal „ľudské mláďa“ vlčím pazúrom. Problém nastáva, keď tieto (svojím spôsobom sympatické a poučné) stredoveké príbehy (patriace najmä na poličku do detskej izby) prekročia prah kostola. Pes je úžasné Božie stvorenie a zaslúži si našu prirodzenú lásku, na oltár však nepatrí. Moderná doba psa nielenže neprimerane humanizuje, ale produkuje komerčných kňučiacich bôžikov s aureolou a vrtiacim chvostom.

Tento problém má hlbšie historické korene, než by sme čakali. Sme v okolí Lyonu v roku 1250. *Domini – canes* (páni – psi) alebo *canes Domini* (psi Pána) bojovali aj proti mágii a poverám, ktoré prerastali kresťanskú Európu ako tučné sadlo. Dominikánsky inkvizítor Étienne de Bourbon sa môže pochváliť spisom *Tractatus de diversis materiis predicabilibus* určeným najmä kazateľským ústam. Tomuto francúzskemu mendikantnému mníchovi z 13. storočia vďačíme za legendu o statočnom chrtovi, ktorá sa stala základom bizarného kultu psieho mučeníka.

Negatívne stanovisko cirkevných autorít voči pseudo-kanonizácii štvornohého hrdinu nedá spávať moderným advokátom zvieracích labiek, ktorí píšú nové „psie“ ikony svätého Krištofa a v zápornom stanovisku katolíckej a pravoslávnej teológie ňuchajú kyselinu rigidnej dogmatiky.

Inkvizítor de Bourbon vo svojom texte s podtitulom *De superstitione* čiže *O povere* odhaľuje podrobnosti *de canicidio* – o nespravodlivej vražde psa na hrade v dnešnom Villars-les-Dombes. Rozzúrený rytier, ktorý sa práve vrátil z lovu, zbadal na podlahe krvavé šmuhy. Dvoj o nemých očí možno čakalo na ono latinské *ego te absolvo a peccatis tuis*.

Chrt Guinefort mal strážiť rytierovo dieťa, no ňufák mal mokrý od spenenej krvi. Zahrdúsil nemlúvňa s modrou krvou ako sliepku? V domácom pánovi kypel hnev a v návale zlosti vrazil meč priamo do psieho srdca. Chrt sotva vydýchol, keď sa spoza robustného mužského chrbta ozval detský plač. Chlapec bol schúlený pod prevrátenou kolískou a triasol sa od strachu. Vedľa neho ležalo mŕtve telo hada s odtlačkami psích tesákov. V tej chvíli bolo jasné, že Guinefort chlapča nielenže nezabil, ale zachránil mu život. V tlame chlpatého strážcu neskončilo dieťa, ale slizké telo zmije, ktorá už-už mala zaútočiť na spiace bábätko. Tu sa legenda končí.

Psy štekajú príbehy, ktoré pohli dejinami kresťanstva, no sakralizácia psa je návratom k pohanstvu.

Zdroj: pxhere.com

Sugestívne rozprávanie z 13. storočia má zdravé morálne jadro a miestami pripomína scenár niektorých béčkových filmov o psích supermanoch. Obeta zvieratá ostro kontrastuje s neuváženým správaním jeho pána. Príbeh poukazuje najmä na nebezpečenstvo impulzívneho správania, ktoré spúšťa lavínu tragédie a vedie do slepej uličky nesprávneho vyhodnotenia krízových situácií.

Rytier tisíckrát oľutoval neuvážené konanie a hrdinskému chrtovi pripravil „svätyňu“: vzal Guinefortovo telo, hodil ho do nefunkčnej studne a jej otvor nechal zasypať kameňmi. Vôkol studne dal nasadiť stromy, čím vytvoril pietne miesto. A snáď i predpoklady pre budúci kult. Nad „mohylou“ psíka začali pribúdať votívne tabuľky, ktoré sa zbíjali do jediného akordu: *latrator* (latinské synonymum podstatného mena *canis*) Guinefort ochraňuje bábätká i z onoho sveta... Inkvizítor de Bourbon, v latinských prameňoch Stephanus, sa zmieňuje o sedliakoch, ktorí začali vzývať statočné zviera ako mučeníka a na jeho hrobe vykonávali rituály, ktoré s kresťanstvom nemali vôbec nič spoločné. Aká to paralela so súčasnosťou, ktorá by muče postavila pomník, no človeka nechá duchovne hladovať v supermarkete siekt!

Ženy vraj obetovali soľ a s nahými dieťkami potom tancovali nad pníkmi stromov. Tanec zopakovali až deväťkrát. Deviatka mohla súvisieť s nebeskou hierarchiou, ktorou sa na prelome 5. a 6. storočia zaoberal Pseudo-Dionýzios Areopagita. Sýrsky neoplatonik zaľudňuje nebo deviatimi anjelskými chórmami, kým diabol, *simia Dei* (opica Božia), sa pokúša znásilniť nebeskú matematiku na zlomených posteliach pohanstva.

Niektoré matky zašli vo svojej poverčivosti ešte ďalej. Vyhотовili slamenú kolísku, na oboch jej koncoch zapálili sviečky a takto upravený „belčov“ zavesili na strom. Drevo, sviece a slama nie sú práve šťastná kombinácia... Dominikánsky inkvizítor preto prikázal exhumovať ostatky zvieraťa, aby ich spálil, a oslave netradičného martýra urobil definitívny koniec.

Existuje dogmatická definícia o posmrtnom osude zvierat po tom, čo ich navštívi Zubatá? Jednou z odpovedí môže byť vysvetlenie solúnskeho mystika, učiteľa ustavičnej modlitby a byzantského hesychastu Gregora Palamu, ktoré sa nachádza v jeho *Sto päťdesiatich kapitolách*: „Duša každého z nerozumných zvierat dáva život jeho telu. Zvieratá teda nedisponujú životom ako svojou podstatou, ale ako energiou. Ich život je závislý na niečom inom a nie je sebestačný.“ Duša zvieraťa, ak existuje, nie je nesmrteľná, a tým sa líši od ľudskej duše. Zvieracia duša podľa Palamu zomiera spolu s jeho telom.

Patrónom psov je svätý Rochus. Štvornohý priateľ nosieval chorému svätcovi chlieb (detail sochy z farského chrámu v rakúskej obci Maria-Anzbach).

Zdroj: commons.wikimedia.org

Všetky Božie stvorenia nosia v sebe iskru Múdrosti svojho Autora, môžu sa teda správať sofiologicky. Zvieratá samé osebe nie sú schopné vysoko abstraktného myslenia, a už vôbec nie *sua sponte*, z vlastnej iniciatívy a vôle. Táto téma stále vyvoláva veľa teologických polemík. Dar intelektuálneho vedomia a hlbokého náboženského života však majú len ľudia.

Vieme, že Božej добрote veľmi záležalo na tom, aby zvieratá na Noemovej arche prežili potopu. Latinské podstatné mená *animus*, *anima* aj *animal* majú spoločný základ v indoeurópskom koreni s významom dýchania a dychu. Žalmista túži, aby „všetko, čo dýcha, chválilo Hospodina“.

Katolícka Cirkev uctieva dvoch svätcov s menom Guinefort, ale ani jeden z nich nemá psí chvost. Kňaz Eugenio Sironi koncom 19. storočia získal pre farský chrám v lombardskom Nosate relikvie svätého Guniforta, ktorý bol rovnako, ako rímsky vojak Sebastián, umučený šípami. Mučeník odovzdal svoj život do Kristových rúk v Miláne. Na mieste Gunifortovho víťazného zápasu podľa najstarších svedectiev vyrástol chrám s jeho patrocíniom: „*Extra portam Ticinensem aedem sacram suo nomini dicatam.*“ Aj Francúzsko má svojho svätého Guineforta – tentoraz s opátskou berlou. Ginifortus, ako ho nazývajú latinské pramene, pôsobil v Bourges a zomrel v Abbeville.

Prečo niektorí Francúzi vzývajú opáta Giniforta pri problémoch so zrakom? Apelatívum Guinefort môže súvisieť s francúzskym slovesom *guigner*, čiže škúliť. Jazykový impulz spôsobil, že francúzsky opát sa stal

ochrancom proti strabizmu (škúleniu) a pomocníkom pri očných chorobách. Galské meno Guin je oproti tomu zabalené do bieleho jazykového súkna (beloba je základným významom tohto mena) a *candidus color* je zasa synonymom čistoty duše. Pokusy o výklad mena Guinefort a jeho odvodenín z germánskych jazykov (súvislosť s koreňom *gwn*), prípadne väzby so starým waleským priezviskom Guinn, otvárajú novú, zatiaľ neprebádanú jantárovú komnatu etymológie.

Kristus obklopený psími bojovníkmi. Nekánonická malba z Kyjevského žaltára.

Zdroj: picryl.com

Pokiaľ niekde uvidíme obrazy alebo sochy svätých mužov Guinefortov s opátskou berlou či s mučeníckou palmou, poďakujme im za krásne svedectvo života s Kristom a v Kristovi. Pred ikonami psohlavého svätca Krištofa, ktoré sú spolu s neskoroantickým Alexamenovým grafitom ukrižovaného muža s oslou hlavou oblúbeným terčom posmechu odporcov kresťanstva, sa treba mať na pozore. Pravoslávie tieto obrazy zakázalo, viediac, že majú pôvod v písárskej chybe. Pozor aj na vyobrazenia psa so svätožiarou. Statočný chrt Guinefort bol najvernejší strážca. *Canis optimus* položil vlastný život, aby ochránil spiace dieťa pred útokom jedovateho plaza. Tento skutok však automaticky nerobí zo psa svätca na ľudský obraz, ale poukazuje na blažený stav prírody pred spáchaním prvého hriechu. Celé tvorstvo spievalo svojmu Stvoriteľovi dokonalú kantátu.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/preco-ma-svaty-kristof-na-niektorych-ikonach-hlavu-psa/>